

созданного поэтом образа Киева сквозь призму влияния таких факторов как «особенности среды», «установки личности» и «архетипы сознания», в соответствии с символическими референтами города.

Ключевые слова: урбанистический дискурс, образ города, особенности среды, установки личности, архетипы сознания, интерпретация, конструирование, архетипы города, символические референты города, поэтическое творчество, центробежный образ, временное пространство.

Brygadyr Y., stud.,

Institute of Philology Taras Shevchenko National University of Kyiv

IMAGE OF THE CITY IN THE WORK OF YAROSLAV VEPRYNYAK

The article analyzes the image of the city, in the work of Yaroslav Veprynyak. In particular it studies semantics and specific of Kyiv image, created by poet through the prism of the influence of such factors as «features of the environment», «settings of the individual» and «archetypes of consciousness», according to the symbolic referents of the city.

Keywords: urban discourse, the image of the city, features of the environment, settings of the individual, archetypes of consciousness, interpretation, construction, city archetypes, symbolic referents of the city, centrifugal image, time-space.

УДК 811.133.1'37

Бритвін Д.В., асп.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ МАРГІНАЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті робиться спроба узагальнення сутності поняття «маргінальність» у міжпредметних вимірах та аналізуються прояви феномену маргінальності у художній літературі.

Ключові слова: маргінальність, маргінальна людина, маргінальне середовище, маргінальна література, опозиція: центр – периферія, норма – патологія, межа.

Політико-економічні та соціокультурні трансформації у сучасному світі, глобалізація та міграція призвели до складних процесів взаємодії культурних світів. Поліетнічні країни стикаються з різноманітними проблемами, пов'язаними з мультикультуралізмом (що породжує культурні конфлікти), соціалізацією індивідів та їхньою самоідентифікацією. Співвіднесеність світового культурного простору та національних культур утворює певну поліфонічність культур, де гостро постають проблеми маргіналізації, де маргіна-

ли можуть бути або «на дні» суспільства або ж знаходячись на межі культур, пристосовуються і навіть напрацьовують нові принципи мислення, цінності, що потребуватимуть наступні покоління.

Сьогодні існує ціла палітра поглядів на маргінальність, що пояснюється абстрактністю самого поняття та його актуальністю у дослідженні суспільних процесів, а також міжпредметним використанням. Маргінальність як властивість, що виявляється через «маргінальну свідомість», «маргінальну особистість», «маргінальну ситуацію» та ін. розглядали як закордонні так і вітчизняні дослідники: Р. Парк, Е. Стоунквіст Т. Шибутані, Т. Віттерман, Я. Краусс, Дж. Б. Манчіні, І. Попова, А. Атоян та ін., однак прояви маргінальності у художньому дискурсі потребують подальшої наукової розвідки.

Актуальність дослідження полягає у необхідності осмислення та детального розгляду феномену «маргінальність» задля можливості адекватного інтерпретування та управління процесами міжкультурної взаємодії та адаптації, можливістю кращого розуміння «Іншого», що створює умови для подальшого культурного розвитку, уникнення конфліктів та поліпшення процесу демаргіналізації. Оскільки література завжди давала релевантний зріз культури, то важливим є дослідження проявів та розрізнення видів маргінальності літератури та у літературі.

Метою статті є аналіз сутності поняття «маргінальність», окреслення основних вимірів та проявів цього феномену, його ідентифікаційного та креативного потенціалу, зокрема у художній літературі.

Об'єктом дослідження є «маргінальність» як культурний феномен.

Предметом аналізу є поняття «маргінальність» в культурі Франції ХХ століття, зокрема основні прояви та аспекти дослідження у художній літературі.

Новизна дослідження полягає в узагальненні основних тенденцій смислового наповнення поняття «маргінальність», показу прогресивної складової розуміння маргінальності у філософській думці Франції, аналіз підходів дослідження маргінальності у художній літературі.

Маргінальність [Усманова 1999, 397-398] (лат. *margo* – край, кордон; *marginalis* – той, що знаходиться на краю) – поняття, що відоме ще з античних часів і у широкому розумінні позначає межовість, прикордонне положення індивіда чи групи.

В загальному розумінні сутність поняття «маргінальність» вміщувалося в рамки бінарних опозицій «норма – патологія» «центр – периферія», раціональне – ірраціональне, системне – позасистемне та ін..

І. П. Попова визначає маргінальність «*як стан груп чи індивідів у ситуації, яка примушує їх під впливом зовнішніх факторів... змінювати своє*

соціальне положення, що призводить до втрати попереднього соціального статусу, соціальних зв'язків, середовища цінностей» [Попова 1996, 77].

С. Л. Скоринін вважає, що треба розрізняти маргіальність особистісну (внутрішня), групову (основою для аналізу є поведінка), та суспільну (критерієм слугують єдині для суспільства ідеали та стандарти) [Скоринин 2008, 172-174].

Введенню терміна у науковий обіг ми завдячуємо американському соціологу, представнику чиказької соціологічної школи Р. Парку, який вживав «маргіальність» на позначення ситуації, в якій опиняються мігранти з точки зору їх культурного статусу (запровадив поняття «маргіальна особистість», «маргінал») [Парк 1950, 355-356]: *«маргіальна людина, – писав Р. Парк, – це тип особистості, що з'являється у той час і в тому місці, де конфлікт рас та культур спричинює появу нових суспільств, народів, культури. Доля прирікає цих людей на існування у двох світах одночасно, примушує їх прийняти щодо обох світів роль космополіта та чужака. Така людина неминуче стає (стосовно оточуючого культурного середовища) індивідом з більш широким горизонтом, більш витонченим інтелектом, більш незалежними та раціональними поглядами. Маргіальна людина є завжди більш цивілізованою істотою».*

Е. Стоунквіст ввів психологічну складову у процес дослідження маргіальності, вважаючи, що *«маргіальне середовище – сфера, де дві культури переплітаються, і де культура, що опановує простір, об'єднує у собі обидві культури. А в центрі цього перетину – маргіальна людина, що бореться за лідерство між «двох вогнів»»* [Стоунквіст 1961, 221].

У західноєвропейському погляді на визначення та дослідження маргіальності домінує вивчення умов та соціальних причин неінтегрованості індивідів у суспільні структури. К. Маркс, К. Рабан, А. Фарж вважали, наприклад, що соціально-політичні трансформації суспільства грають ключову роль у цьому процесі. А. Фарж та Е. Рашковський розглядали маргіальність як вихід за межі культурних норм, канонів, традицій [Фарж 1989, 560]. Різні причини міграційних процесів (США – переселення, Європа – трудова міграція) складають основу відповідно культурної та структурної маргіальності. Наприклад, французькі дослідники стали вважати маргіналами тих, хто сам відмежовується від суспільства (вступаючи в конфлікт із суспільними нормами) або тих, кого суспільство виштовхує на периферію соціального життя (безробіття, криза та ін. фактори) [Фарж 1989, 560].

Конфлікт соціального статусу та ролі особистості став основою концепції маргіальності соціальної ролі (Дж. Б. Манчіні, Р. Мертон, Е. Х'юз, Т. Шибутані).

Маргінальність у соціології визначають як втрату приналежності до певної групи чи класу за рахунок зміни горизонтальних зв'язків (економічних, соціальних, духовних та ін.) або руйнації системи ціннісних орієнтирів [Попова 1996, 77]. Маргінальність є індикатором змін, що відбуваються у суспільстві, з можливістю і деструктивних, і конструктивних наслідків (напр. авангардизм, протестантизм – «оновлення», певне «реформування» відповідно мистецтва і релігії). В. Тернер [Тернер 1994, 315] та М. Еліаде [Еліаде 1999, 488] вважають, що формування нових соціальних структур, нового світобачення та ін. відбувається на межі, коли змінюються норми та цінності, формуються нові системи та тенденції у мистецтві. Маргінальність може стати поштовхом до розвитку, адже потенційно їй притаманна креативність. І. Малишев вважає, що це поняття безоціночне [Малишев 1999, 62-63], адже може мати як позитивні прояви, так і негативні.

Маргіналізм виступає як оборотній бік будь-якого явища, як альтернативний погляд, та стає парадигмою філософської думки ХХ ст., методологічною основою пояснення хаосу концепцій (хаосмос за Ж. Дельозом [Делез 1995, 277]). Маргінальність як міра традицій та новацій пояснює той факт, що, наприклад, кінізм засновником якого вважався Антисфен, учень Сократа, у IV ст. до н. е. став маргінальним напрямком у античній філософії. Треба зазначити, що зміна домінуючих парадигм відбувалась завдяки кореляції з маргінальними (на зміну, наприклад, ідеям Платона та Аристотеля прийшли теорії емпіриків, раціоналістів, позитивістів та ін.). Філософи висували маргінальні, з точки зору магістральної парадигми, ідеї (Ф. Ніцше – ідея перегляду статусу культури; О. Шпенглер та його «Занепад Європи» вказували на існування інших самодостатніх культурних світів (відхід від європоцентризму)). Таким чином маргінальне ставало поступово магістральним.

Так сталося і у філософській думці Франції середини ХХ ст., де «маргінальні» ідеї продукували М. Фуко, Р. Барт, Ж. Ф. Ліотар, Ж. Дельоз, Ж. Дерріда, Ф. Гваттарі, Ж. Бодрійяр, Ж.-П. Сартр та ін.

Так, М. Фуко вказує на існування в кожному епоху своєї системи знань певного культурного рівня, яку він називає *епістемою*, що реалізується через мовний код (певні приписи та заборони), а отже і мислення та поведінку. Історіософічний метод дослідження дав йому змогу встановити, що «*ми є різними, що наш розум – це різноманітність дискурсів, наша історія – різниця часів, наше «Я» – розмаїття масок*» [Фуко 1995, 444]. М. Фуко пропонує філософію трансгресії, що відкриває досвід неможливого, за межею, та може реалізуватися через сексуальність, безумство. Він стверджує, що соціальні норми задані або є продуктом історії, а хвороба (наприклад, безумство чи інша патологія) або злочин – це інша норма, інший досвід, вільний від ти-

ранії здорового глузду, це можливе минуле чи майбутнє норми, що втілює готовність до сприйняття нового, тому аутсайдери суспільства за М. Фуко не є маргіналами, вони просто «інші», зі своїм досвідом.

Цікавість до проблеми маргіальності виявляли і французькі постструктуралісти Ж. Дерріда, Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі. Так, Ж. Дерріда у праці «Про граматику» [Дерріда 2005, 511] ввів термін *деконструкція*, що включає в себе одночасно деструкцію та реконструкцію структурно впорядкованого універсуму; це супротив домінуванню, відсутність головного, первинного. В той же час він звертав увагу на переосмислення значення маргіальних видів текстів, як-от заголовки, епіграфи, підписи. Деконструкція стала методологічною основою інтерпретації культури. Вона експлікує рівноправне існування всіх течій, стилів, напрямків у постмодернізмі. Ж. Дерріда своєю *деконструкцією* стверджує те, що не слід розмаїття наукових та художніх традицій зводити до одного центру, адже лише толерантне ставлення до іншої культури, світобачення, точки зору, намагання сприйняти цю «інакшість» дасть поштовх до розвитку та оновлення культури.

Теорія «деконструкції» Ж. Дерріда та «інтертекстуальності» Ю. Кристевої [Кристева 2000, 427-457] мали великий вплив на наукову та філософську думку Р. Барта у 60-х роках. Вважаючи, що мова є основою будь-яких явищ (соціальних у тому числі), Р. Барт у своїх працях («S/Z», «Від твору до тексту» та ін. [Барт 2001, 232]) приходять до ідеї «множинного» смислу, який утворює рівень «Тексту» (його «Текст» відповідає «Гено-тексту» за Ю. Кристевою, де немає ні центру, ні периферії, ні упорядкованої структури, а є множинність, різноманітних смислів, що набудуть структурованості на рівні «фено-тексту»). Він виступає проти принципу центрації, що затверджує домінантність дискурсивно-логічної свідомості (наприклад, первину денотації над конотацією), стає прихильником децентруючої семіотичної практики.

Маргіальні ідеї Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі стосувалися деконструкції психоаналізу («*шизоаналіз*») та проявилися у гіпотезі *ризоматичного типу культури* у ХХ ст. [Делез, Гваттарі 2010, 895], що характеризується нелінійним способом організації та здатності до самоконфігурування, порушуючи тим самим традиційні уявлення про структуру як семантично центровану, стабільну, замкнену, лінійну. Ризома (від фр. *rhizome* – корневище) живається не в значенні жорстко орієнтованої структури з певною ієрархією (корінь-стебло-гілля), а з можливістю сплетіння, проникнення, утворення різновекторних пульсуючих конфігурацій, що мають множину виходів, що унеможлиблює наявність центру та периферії: «*світ втрапив свій стрижень*» [Делез, Гваттарі 2010, 895] (прикладом може слугувати ор-

ганізація художнього тексту у постмодернізмі). Сучасна парадигма культури за Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі характеризується ризомністю та полівалентністю структур.

Маргінальні ідеї у філософській думці сприяли формуванню літературного процесу, зокрема у Франції. Застосування поняття «маргінальність» щодо літератури має смисл, тому що література є динамічною системою, що конфліктно розвивається у процесі еволюції. Тому, за Ю. Лотманом, така система *«не може бути повністю та жорстко організованою. Вона повинна мати деякий запас «зайвих» надлишкових елементів, які складають її структурний резерв.....та стають основою побудові нових структур»* [Лотман 1996, 464]. Таким елементом, що знаходиться у резерві літератури може бути так звана «маргінальна» література. На нашу думку, слід розрізнити **маргінальність літератури та маргінальність у літературі.**

Маргінальність літератури у сучасному глобалізованому світі можна розглядати як заперечення існування такого поняття як європейська література, світова література у вимірах канонічної, домінуючої, та відхід від європоцентризму. В той же час рух у напрямку «зближення світів», включення на паритетних правах національних культур до парадигми європейських літератур за рахунок подолання історико-культурних розривів та відходу від опозиції «провідна – маргінальна» не означає радикальної відмови від національних форм метанарації. Сьогодні європейська література стає полем для випробування розмаїтої палітри національних дискурсів із пріоритетністю «інакшості» як константи художнього мислення, де немає місця для поділу літератур на більш або менш розвинені, «повні» або «неповні», центральні або маргінальні, а натомість відбувається діалог культур. Г. Блум вказував на те, що *«кожна література грає на своєму інструменті, але разом вони створюють спільну мелодію»* [Блум 2007, 720]. В той же час ми можемо погодитися з думкою М. Бахтіна про те, що *«найбільш напружене і продуктивне життя культури проходить на кордонах окремих сфер її, а не там і не тоді, коли ці сфери замикаються у своїй специфіці»* [Бахтин 1975, 504].

Маргінальна література – це насамперед література, що у певний час, за певних умов не вписується у пануючу парадигму у різних вимірах, наприклад, за формою (стильові особливості), за жанрами – проміжні жанри (наприклад роман-есе, роман-притча), або за змістом (де відбувається реконструкція існуючої картини світу, пошук нових цінностей, нових художньо-естетичних систем, розкриття табуйованих тем та ін.). Так, французькі класицисти спочатку вважали В. Шекспіра «маргінальним» через те, що в його п'єсах не дотримувався закон триєдності часу, місця та дії. Маргінальне може бути містком у майбутнє, адже, наприклад, авангард часто сприйма-

ється лише як межа між двома великими епохами. Р. Ларм вказує на те, що недооцінка значення цього напрямку є продуктом міфотворчості наступного за недооціненим покоління. І. П. Ільїн писав, що *«постструктуралізм та постмодернізм у певному сенсі теж можна охарактеризувати як прояв феномену маргіналізму...як специфічного фактора сучасного мислення інтелектуалів ХХ ст.»* [Ільїн 1996, 26], яким властива позиція «морального ізгоя», тому «справжній» письменник ХХ ст. – це завжди маргінал, оскільки виступає проти загальноприйнятних уявлень та стереотипів свого часу. З іншого боку, маргінальними можна назвати твори, які є нижчими за середній рівень у різних вимірах або несправедливо забуті.

Статус «маргінальності» та «центральності» літератури може бути різним у різних середовищах: наприклад, масова література відносно інтелектуальної є маргінальною в інтелектуальних кругах і центральною, головною з огляду на свою популярність серед мас населення. Відбувається «розтягування» понять маргінальне – центральне, але можна не погодитися з тим, що поступово зникає центр, оскільки, на нашу думку, відбуваються поступові ротації: центральне рухається в сторону маргінального (можливо як забуте, архаїчне), а маргінальне – в сторону центру (так, наприклад, відбувається зміна парадигм). У зв'язку з цим важливим є виділення проміжної позиції як маркера цього руху. Тому ми погоджуємося з думкою болгарського дослідника К. Станчева [Cleminson 2011] про те, що можна виділити *центр-периферію-маргінес* (наприклад, болгарська католицька література є периферійною відносно Заходу та маргінальною до Сходу). У випадку літературного тексту периферійне, на відміну від маргінального, може належати до основного тексту, тому самому автору (течії) та за певних умов стати центральним. За Ю. Лотманом маргінальне – це периферія периферії [Лотман 1996, 464]: *«Ще з більшою силою проявляється рух протинаправлених потоків між центром та периферією периферії – межовою зоною культури»*. Тому ми вважаємо, що важливим є **аналіз маргінальності як ступеня периферійності**.

Основою дослідження маргінальності має бути саме простір (маргінес), вважає В. Каганський, оскільки кожна культура намагається встановити свій кордон, виокремити простір свого буття та зони існування «Іншого», якому властиве поєднання культурних потоків та утворення нових примежових культур, а тому, на нашу думку, можна говорити не про межу, а про *міжкордонний простір*, де межа не має чітких визначень, а має примежовий (периферія) та позамежовий (маргінес) простір. Маргінес може стати центром по відношенню до тих культур, що його утворили. Оскільки простір і час пов'язані, маргінальне можна вважати просторовою рамкою біля / на-

вколо / у часового потоку, що легко показати на рівні текстового та дискурсивного аналізу.

Оскільки «*Нічого не існує поза текстом*» [Деррида 2009, 511], то художній текст можна представити як відображену в мові і забарвлену авторською свідомістю узагальнену картину світу, на формування якої вплинуло багато чинників, як суспільно-соціальних, так й індивідуально-психологічних.

Концепцію маргінальності в літературі намагалися сформулювати Н. С. Кабанова та В. А. Мухіна [Кабанова 2010, 84]. Сутність її полягає у тому, що маргінальним може бути твір, якщо: 1) сам автор є маргіналом; 2) маргінальним є герой твору; 3) у творі відображена маргінальна, «альтернативна» система цінностей.

На нашу думку, це різні рівні експлікації маргінального, які можуть бути наявними і не в повному складі. До того ж, дослідження маргінальності автора та маргінальності у літературі передбачає різні підходи: персонцентричний та текстоцентричний відповідно, а це призведе до різних проявів маргінальності. Нам видається важливим дослідити багатоаспектність, багатовимірність авторської позиції у вимірах домінантності / маргінальності, адже кожний із тих «Я», що складають цілісність, (не)когерентність, креативність автора вже є або домінантним або маргінальним відносно літературного поля чи суспільства. Наприклад, А. Камю є центральним гравцем на літературному полі французької літератури та маргінальним за походженням та світобаченням у кінці життя. З іншого боку, маргінальність є запобіжником знищення інакшості, асиміляції чи культурної нівеляції (прикладом може бути творчість дисидентів).

Найбільш дослідженим проявом маргінальності у літературі є образ маргінального (у різних вимірах) героя. К. Ясперс [Ясперс 1991, 527] вказував на те, що саме в існуванні на межі, у межовій ситуації чи стані проявляється вся суть, ество людини. Кожна епоха народжує свої типи маргінальних особистостей – це і імігрант, або економічно, соціально незахищена людина, або бунтар проти зашкарублених норм та правил у різних сферах та ін. Так, раніше бути маргіналом означало бути «ізгоем», тоді як тепер маргінальність обирають свідомо (для одних – це покликання (культурна маргінальність, криза особистості, спосіб самоідентифікації) для інших, як-от для Р. Гарі - Е. Ажара – гра, містифікація).

А. Горбач пропонує чотирирівневий підхід до характеристики маргінальної особистості [Горбач 2001, 40-43]: *соціально-географічний* (особистість знаходиться на межі культур, але не приєднується до жодної); *культурно-трансформаційний* (особистість не встигає адаптуватися до зміни соціокультурних домінант у суспільстві), *індивідуально-ідеологічний* (особистість має

харизму, але не здійснює вплив на широкі маси – наприклад, неформальний лідер) та *особистісно-творчий* (особистість продукує нові підходи у культурній сфері, які руйнують існуючі традиції). Ми вважаємо, що чіткого розмежування бути не може, (один із факторів може бути більш вираженим), тому пропонуємо розрізнити *зовнішні причини* (соціальні процеси), що привели до нестабільності особистості, а отже і її маргіналізації та *внутрішні* (індивідуальні та соціально-психологічні особливості).

Маргінальність персонажів у творах письменників ХХ ст. проявлялась у *різних формах поведінки* як агресивної (*самоствердження, радикальні рухи*) так і пасивної (*відчуження, самотність, самоізоляція*). Через маргінальність сучасний герой без внутрішнього супротиву, без будь-якої рефлексії констатує свою нездатність наприклад, до супротиву абсурдності життя (А. Камю «Сторонній»), він знаходиться на периферії оточуючого світу, тому є самотнім, або намагається створити свій окремий світ (Г. Флобер «Бувар і Пекюше», Ж.-К. Гюїсманс «Навпаки») та формує нову систему цінностей (А. Камю «Падіння»). Феномен маргінальності є основою самоідентифікації героя, де свобода як характерна риса такої особистості є наслідком слабкої прив'язки до ціннісних домінант.

Маргінальне поступово переміщується в центр, стає домінуючим у літературі ХХ століття. Прикладом може слугувати піднесення забороненого, гріховного, кримінального (творчість Ж. Жене). При цьому *зникає структурування дійсності, відбувається розширування центру, за рахунок усунення будь-якої домінанти*.

Маргінальним також є те, що знаходиться на кордоні (не)видимого, (не) значущого, закулісного (наприклад, маргіналії як коментарі на полях). Деякі явища у літературі можуть бути настільки новими, креативними, що вислизують з поля зору або не сприймаються, тому стають маргінальними (наприклад, автор не зміг вписатися у існуючі стильові канони епохи, розробив техніку, яка лише у подальшому була сприйнята та розвинена іншими). З іншого боку, таке вислизання з поля зору дає шанс уникнути тиску авторитетів, зберегти свободу у прояві своєї унікальності та є позитивною стороною маргінального.

Цікавим є *текстологічний аспект* дослідження маргінальності, де маргінальним можна вважати все те, що залишилось після того, як були відмічені усі значущі позиції у тесті, адже існує матеріал, який вводиться з інтенцією не звертати на себе увагу, чи з метою де-маркації позиції, куди він введений.

Отже, будь-яка структурна одиниця, будь-який структурний фактор за певних умов та обставин, з урахуванням певної точки зору, можуть вважатися маргінальними. У ХХ ст. маргінальність стає центральною ідеєю, виражає та пояснює всю складність та різноманітність творчих пошуків та рефлексій.

Перспективи дослідження. Важливим для розуміння сутності поняття та проявів маргінальності у літературі є, зокрема, дослідження лінгвопоетики маргінальності у творі, оскільки за визначенням А. Ліпгарта, лінгвопоетика – це *«розділ філології, в межах якого стилістично марковані мовні одиниці, використані у художньому тексті, розглядаються у зв'язку з питанням про їхні функції для передання певного ідейно-художнього змісту і створення естетичного ефекту»* [Ліпгарт 2007, 18-19]. Тобто, це дасть можливість досліджувати феномен маргінальності з урахуванням єдності форми та змісту самого тексту, а також з урахуванням експлікації маргінальності у різних періоди, в різних жанрах, у різних авторів та може стати перспективним напрямом подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барт Р. S/Z / Р. Барт ; [пер. с фр. 2-е изд., испр. Под ред. Г. К. Косикова]. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 232 с.
2. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики : Исследования разных лет / М. Бахтин. – М. : Худож. лит., 1975. – 504 с.
3. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох / Г. Блум. – К. : Факт, 2007. – 720 с.
4. Горбач А. Н. К вопросу об определении понятия «маргинальная личность» / А. Н. Горбач // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна : Соціологічні дослідження сучасного суспільства : Методологія, теорія, методи. – Харків, 2001. – Вип. 2. – С. 40-43.
5. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез. – М. : Академия / Екатеринбург : ИПП Урал. рабочий, 1995. – С. 277.
6. Делез Ж., Гваттари Ф. Капитализм и шизофрения. «Тысяча Плато» / Ж. Делез, Ф. Гваттари ; [пер. с фр. Я. И. Свирского, под. ред. В. Кузнецов]. – Екатеринбург : Фактория. – М. : Астрель, 2010. – 895 с.
7. Деррида Ж. О грамматологии / Ж. Деррида ; [пер. с фр. Н. Автономовой]. – М. : «Ad Marginem», 2009. – 511 с.
8. Ильин И. П. Постмодернизм // Современное зарубежное литературоведение : Страны Западной Европы и США / И. П. Ильин // Концепции. Школы. Термины. – М. : Интрада, 1996. – С. 26.
9. Кабанова Н. Е. Маргинальность как художественная категория в современной европейской литературе / Н. Е. Кабанова., В. А. Мухина // Вісник СевНТУ. – Серия «Филология». – Севастополь, 2010. – Вип 102. – С. 84.
10. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Французская семиотика: От структурализма к постструктурализму / Ю. Кристева. – М. : Прогресс, 2000. – С. 427-457.
11. Cleminson R. Margin as Text / Ralph Cleminson // Marginal literature, 2011. – Режим доступа : http://www.ilit.bas.bg/bg/marginal_literature_video.php.
12. Larm Pille-Riin. Scissors of the Literary Canon : On the Example of Estonian Literature at the End of the 19th Century / Larm Pille-Riin. Cambridge : Cambridge UP, 2011.

13. Липгарт А. А. Основы лингвопоэтики / А. А. Липгарт. [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : КомКнига, 2007. – 168 с.
14. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров / Ю.М. Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
15. Малышев И. В. Тот, кто «не в ногу» / И. В. Малышев // Маргинальное искусство ; [под ред. А. С. Моргунова]. – М. : изд-во МГУ, 1999. – С. 62-63.
16. Park R. E. Cultural conflict and the Marginal Man // Park R. E. Race and culture. Glencoe, 1950. – P. 355- 356.
17. Попова И. П. Маргинальность. Социологический анализ : [монография] / И. П. Попова. – М. : Изд-во Союз, 1996. – 77 с.
18. Скоринин С. Л. К вопросу об изучении маргинальности / С. Л. Скоринин // Вестник Волгоград. гос. ун-та. – Серия «Философия». Социология и социальные технологии. – Волгоград, 2008. – Вып. 1. – С. 172-174.
19. Stonequist E. V. The marginal man. A study in personality and culture conflict / E. V. Stonequist. – New York : Russel - Russel, 1961. Ibid. – P. 221.
20. Тэрнер В. Символ и ритуал / В. Тэрнер. – М., 1994. – 315 с.
21. Усманова А. Р. Маргинальность // Новейший философский словарь / А. Р. Усманова. – Минск, 1999. – С. 397-398.
22. Фарж А. Маргиналы / А. Фарж // 50/50. Опыт словаря нового мышления ; [под ред. Ю. И. Афанасьева]. – М. : Прогресс, 1989. – 560 с.
23. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / М. Фуко. – М., 1999. – С. 444.
24. Элиаде М. Очерки сравнительного религиоведения / М. Элиаде – М. : Ладомир, 1999. – 488с.
25. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс ; [пер. с нем. М. Левина]. – М. : Политиздат, 1991. – 527с.

Стаття надійшла до редакції 22.04.13

Бритвин Д.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Семантические измерения маргинальности: суть понятия и основные подходы к исследованию в художественной литературе

В статье делается попытка обобщить суть понятия «маргинальность» в межпредметных измерениях и анализируются проявления феномена «маргинальность» в художественной литературе.

Ключевые слова: маргинальность, маргинальный человек, маргинальная середина, маргинальная литература, оппозиция: центр – периферия, норма – паталогия, граница.

Brytvin D., post-graduate student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Semantic dimensions of marginality: essence of the concept
and main approaches to investigation in fiction**

This article is an attempt to generalize about the essence of the term «marginality» in cross-disciplinary dimensions and to analyze the representations of this phenomenon in fiction.

Key-words: *marginality, marginal man, marginal position, marginal literature, opposition «centre-periphery», «norm-pathology», limit.*

УДК 821.111

Бумбур Ю.М., к.філол.н., доц.,
Маріупольський державний університет

**АНТИСЕМІТСЬКІ СТЕРЕОТИПИ У ТВОРЧОСТІ
ТЕОДОРА ДРАЙЗЕРА**

Статтю присвячено дослідженню проявів антисемітизму у творчості американського письменника-натураліста Теодора Драйзера. Надається обсяг поняття «антисемітизм», розглядаються значення цього поняття. Досліджується специфіка американського натуралізму. Аналізуються антисемітські тенденції творчості Т. Драйзера.

Ключові слова: *антисемітизм, антисемітський стереотип, образ єврея, натуралізм.*

Одним із найпоширеніших стереотипів у суспільній свідомості є антисемітський. Семантична ситуація, пов'язана з терміном «антисемітизм» варіюється нескінченно. Сміслові контексти різноманітні: важка соціальна хвороба, особливий життєвий світ, особистісна позиція, таємна пристрасть, екзистенційний жах, фаза деградації національної ідеї, снобізм неповноцінних, теорія цапа-відбувайла, загальна антипатія, тінь єврейства, реакція на капіталізм, ознака відсталого культури, антигуманістична орієнтація, язичницьке явище [Анисимова 1998, 30 – 31].

Американські письменники кінця XIX – початку XX століття доволі часто виводять образи євреїв, при цьому можна спостерігати два полярні стереотипи: євреї зображуються або різко негативно або позитивно. Таке різне ставлення – від філосемітизму до затятого антисемітизму – пов'язане з масовою єврейською еміграцією, яка викликала різну реакцію американців. У